

Γιώργος Τσιάκαλος
Προβληματισμοί για την εκπαίδευση στην Ευρώπη

Δημοσιεύτηκε, με μικρές αλλαγές, στο περιοδικό του Α.Π.Θ. *Πανεπιστημιού-πολη*, τ. 12, Ιούνιος
2003, 22-25

«Κοινωνία της γνώσης» και εκπαίδευση

Έντονος προβληματισμός για τη μορφή και το περιεχόμενο που πρέπει να αποκτήσουν τα εκπαιδευτικά συστήματα στο νέο αιώνα αναπτύσσεται στις χώρες της Ευρώπης. Αφετηρία του προβληματισμού αυτού αποτελεί, τις περισσότερες φορές, η άποψη ότι η εποχή μας σφραγίζεται από την ανάδυση μιας νέας μορφής κοινωνίας που χαρακτηρίζεται ως «κοινωνία της γνώσης». Στις σχετικές συζητήσεις με την έννοια αυτή δηλώνεται, κυρίως, το γεγονός ότι στους πιο ραγδαία αναπτυσσόμενους και πιο προσοδοφόρους τομείς της οικονομίας διαπιστώνεται μια δραματική αναβάθμιση του ρόλου της ανθρώπινης εργασίας που στηρίζεται στη γνώση σε σχέση με τη σημασία που παραδοσιακά είχε το κεφάλαιο.

Ως επακόλουθο της διαπίστωσης αυτής εγείρεται το αίτημα να προσαρμοστούν τα εκπαιδευτικά συστήματα στις ανάγκες της οικονομίας αυτού του τύπου. Ένα αίτημα που, ενώ προφανώς δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι γίνεται γενικώς αποδεκτό, σφραγίζει τον κυρίαρχο εκπαιδευτικό προβληματισμό στην Ευρώπη.

«Ιδιότητες-κλειδιά» και βιωματική μάθηση

Στο πλαίσιο του λόγου ανακύπτει το ερώτημα για το είδος της γνώσης που καλούνται να παρέχουν τα σχολεία με στόχο την ανταπόκρισή τους στις ανάγκες της «κοινωνίας της γνώσης» - ερώτημα δύσκολο, εάν ισχύει ο ισχυρισμός ότι στη σημερινή εποχή η «γνώση» απαξιώνεται ως προς τη χρηστική της αξία μέσα σε λίγα χρόνια.

Οι περισσότεροι θεωρητικοί της εκπαίδευσης που ασχολούνται με το παραπάνω ερώτημα καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τα σχολεία πρέπει να αποστασιοποιηθούν από το παραδοσιακό πρότυπο παροχής πληροφοριών και να επικεντρωθούν στην καλλιέργεια κάποιων σημαντικών ικανοτήτων που συνήθως αποκαλούνται «ικανότητες-κλειδιά».

Αυτές, σύμφωνα με μια χαρακτηριστική απαρίθμηση του Peter Glotz, είναι οι εξής:

- Δημιουργικότητα
- Θεωρητική σκέψη
- Αυτονομία
- Σχεδιασμός και ανάλυση

- Εξαιρετική προθυμία για ομαδική εργασία και για συνεχή ανταλλαγή πληροφοριών
- Ευελιξία
- Αυτόνομη επίλυση προβλημάτων.

Πρόκειται για ικανότητες που σχετίζονται με τις σύγχρονες μορφές εργασίας στους δυναμικούς κλάδους της οικονομίας. Πράγματι, οι μορφές εργασίας σε αυτούς τους χώρους δεν χαρακτηρίζονται ούτε από ατομικότητα, την οποία καλλιεργούν και προωθούν μέχρι σήμερα τα παραδοσιακά εκπαιδευτικά συστήματα, ούτε από καταμερισμό εργασίας, την οποία εξυπηρετεί η πρώιμη εξειδίκευση στην εκπαίδευση. Αντίθετα, χαρακτηρίζονται από την εργασία ομάδων, στις οποίες αυτόνομα άτομα με τις παραπάνω ικανότητες συνεισφέρουν ιδέες και συνεργάζονται ισότιμα στην αξιολόγηση, σύνθεση, παραπέρα ανάπτυξη και αξιοποίηση των ιδεών της ομάδας.

Συνεπώς, εάν ένα εκπαιδευτικό σύστημα αποσκοπεί στην προετοιμασία των παιδιών για την «κοινωνία της γνώσης» τότε απαιτείται ο προσανατολισμός του στην ανάπτυξη και στην καλλιέργεια των παραπάνω ικανοτήτων και προϋπόθεση για την επίτευξη της αλλαγής προσανατολισμού αποτελούν κάποιες ριζικές αλλαγές στο περιεχόμενο και στην οργάνωσή του. Συγκεκριμένα, όλες οι μελέτες μιλούν για την ανάγκη να προσανατολιστεί το σχολείο προς βιωματικές μορφές μάθησης και προς συμμετοχικές μορφές διδασκαλίας, όπως είναι κυρίως τα σχέδια εργασίας (project).

Το αίτημα αυτό δημιουργεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα παράδοξα στο χώρο της εκπαίδευσης: οι μορφές μάθησης και διδασκαλίας που προτείνονται με στόχο την προσαρμογή των σχολείων στις ανάγκες της «κοινωνίας της γνώσης» είναι ίδιες με τις προτάσεις των πιο ριζοσπαστών Παιδαγωγών σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Με τη διαφορά ότι η δική τους πρόταση δεν είχε αφετηρία τις ανάγκες ενός τομέα της οικονομίας αλλά μια κοσμοθεωρία στην οποία ο άνθρωπος αυτοπραγματώνεται και παράγει κοινωνικό πλούτο μόνον όταν δεν καταπιέζεται, δεν περιορίζεται σε απάνθρωπες συνθήκες εργασίας και δεν αποξενώνεται από το προϊόν εργασίας του. Γι αυτό πρότειναν ένα σχολείο που καλλιεργεί τα το δημιουργικό, κοινωνικό και ικανό για συνεργασία άνθρωπο. Γι αυτή την παιδαγωγική αντίληψη αμέτρητοι παιδαγωγοί και εκπαιδευτικοί συκοφαντήθηκαν και διώχθηκαν στον 20^ο αιώνα. Σήμερα δικαιώνονται, αν και για άλλους λόγους. Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποίησε το 1997 το Ινστιτούτο της Γερμανικής Οικονομίας, δηλαδή το think-tank των γερμανών εργοδοτών: οι

763 επιχειρήσεις που ερωτήθηκαν για το είδος του σχολείου που κατά τη γνώμη τους είναι απαραίτητο σήμερα τάχθηκαν υπέρ ενός σχολείου με βιωματικές μορφές μάθησης, διδασκαλία σε projects, και εξοικείωση σε νέες μορφές κοινωνικότητας.

Ένας άλλος τύπος σχολείου

Το τελευταίο παράδειγμα καταδεικνύει με ενάργεια τη γενικευμένη σύμπτωση στην άποψη ότι τα σχολεία που προσανατολίζονται στην «κοινωνία της γνώσης» είναι υποχρεωμένα να εγκαταλείψουν το παραδοσιακό πρότυπο της «αποταμίευσης» πληροφοριών στο μυαλό των μαθητών/ριών.

Η πρόταση αυτή είναι αποτέλεσμα α) της διαπίστωσης μιας εκπαιδευτικής ανάγκης και β) της ύπαρξης μιας τεχνικής δυνατότητας.

- Η εκπαιδευτική ανάγκη είναι ότι στο σχολείο πρέπει να βρεθεί χρόνος για να καλλιεργηθούν οι «ικανότητες-κλειδιά». Για παράδειγμα, η καλλιέργεια της δημιουργικότητας προϋποθέτει πολλή περισσότερη ενασχόληση με καλλιτεχνικά μαθήματα, τα οποία στο παραδοσιακό σχολείο φυτοζωούν στο περιθώριο ως «τριτεύοντα» μαθήματα.
- Η τεχνική δυνατότητα είναι αυτή που παρέχεται από την πρόσφατη ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορίας. Στην εποχή μας είναι δυνατή η άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες, οι οποίες σε μέγεθος υπερβαίνουν κατά πολύ το σύνολο της ύλης που παρέχεται στα εκπαιδευτικά συστήματα όλου του κόσμου.

Συνεπώς, η απόκτηση της ικανότητας να χειρίζεται κανείς τις τεχνολογίες πληροφορίας παρέχει στο εκπαιδευτικό σύστημα τη δυνατότητα να απαλλαγεί από όλη εκείνη τη σχολική ύλη, η οποία δεν συμβάλλει στην καλλιέργεια των «ικανοτήτων-κλειδιά» ενώ, ταυτόχρονα, μπορεί να αποκτηθεί εύκολα και γρήγορα με την κατάλληλη τεχνολογία.

Συγκλίσεις και αποκλίσεις

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που είναι απαραίτητες για την «κοινωνία της γνώσης» αφορούν στην αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων βάσει της παραπάνω λογικής, και στην προσαρμογή των μορφών μάθησης και, συνακόλουθα, των μεθόδων αξιολόγησης στους νέους στόχους.

Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν γίνει πολλά βήματα σε αρκετές χώρες της Ευρώπης. Η Φινλανδία, της οποίας το εκπαιδευτικό σύστημα σε κάθε είδους έρευνα αξιολογείται ως το πιο επιτυχημένο, αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα, και αποδεικνύει ότι «ένα άλλο σχολείο είναι εφικτό».

Όμως δύο σημαντικά ερωτήματα παραμένουν ανοιχτά και η διαφορετική απάντησή τους θα χαρακτηρίσει τις επιστημονικές αντιπαραθέσεις και τις κοινωνικές συγκρούσεις γύρω από την εκπαίδευση στα χρόνια που έρχονται:

Πρώτο: Θα αφορούν τα σχολεία νέου τύπου όλους τους ανθρώπους ή θα αφορούν μόνο τόσους όσους χρειάζονται οι σχετικοί κλάδοι της οικονομίας και, κυρίως, μόνον όσους ήδη συμμετέχουν σε αυτήν την κοινωνία χάρις στην καταγωγή τους;

Δεύτερο: Θα περιοριστούν τα σχολεία στην καλλιέργεια «ικανοτήτων-κλειδιά» προετοιμάζοντας τα παιδιά μόνο για την οικονομία ή θα παρέχουν επιπλέον ένα κοινό για όλα τα παιδιά σώμα μορφωτικών αγαθών, ως προϋπόθεση για την επικοινωνία μεταξύ τους πέραν και έξω από το χώρο της εργασίας, όπως απαιτούσαν και απαιτούν οι ριζοσπάστες παιδαγωγοί;

Πρόκειται για σημαντικά ερωτήματα, η απάντηση των οποίων θα χαρακτηρίσει τις συζητήσεις και τις κοινωνικές συγκρούσεις γύρω από τα εκπαιδευτικά θέματα τα επόμενα χρόνια.